

Z Jílového v Čechách, stejně jako z uherských horních měst a mnoha horstev ve Štýrsku, došlo mně mnoho zlatých štuřů a krásné kostky markasitu, zlatitý mědný kyz a jantar, který se láme v peckách v Leinbachu v Rakousku, stejně jako mně bylo zasláno také z Raurissu a Gasteinu mnoho zvláštních rud, jaké doktor Agricola, jak sám v mém domě ochotně přiznal, nikdy předtím neviděl. Ze Schwatzu v Inthalu byl jsem podarován zábělem a krásnými malachity. Ze Stahlbergu z Falce krásným kyzem, v němž byla rtuť nebo měkké stříbro. Byl jsem opatřen také goslarskou olovenou rudou, žlutým a šedým sirným kyzem, přirozeným a krápníkovým vitriolem a z Mansfeldu krásnými břidlicemi, v nichž velmi zřetelně je zobrazena ryba potažená mědí. Z Krupky mám také bílou cínovou kroupu a z Horního Slavkova velmi krásný průhledný siderit, v němž byl kyz a cvitr, a z Horní Blatné cínové kroupy všelike barvy, hematit, hnědel a nejkrásnější kazivec vedle čestné pocty cínu pro domácnost. Rovněž ze Schwarzenbergu a Kaffu dostal jsem velmi dobré magnety.

Mathesius (Sarepta)

Jáchymovské minerály

Kouzlu jáchymovských nerostů nedolali ani Agricola, ani Mathesius, jejichž sbírky musely být úžasné (bohužel se nedochovaly). Po místodržícím arcivévodovi Ferdinandovi založil sbírku nerostů i jeho bratr, král Maxmilián. Jeho naléhavý příkaz Dvorské komoře, vydaný roku 1570, nekompromisně požadoval, aby „v Jáchymově a dalších důlních oblastech byly sbírány a jemu odesílány různé či ozdobné vzorky nerostů všeho druhu.“ Že tato záliba byla tehdy neobvyklá dokazuje i to, že dalšího významnějšího sběratele měla až Praha, a to o řadu let později. Byl jím císař Rudolf II., tedy člověk dostatečně bohatý na to, aby mohl mít v kolekci „naturálií“ své Kunstkamery kameny ze všech koutů světa. Sbíráni nerostů se stalo módní zálibou teprve v 18. století, a to u osvícenců a vzdělané šlechty. Proto nepřekvapí, že minerály přijel do Jáchymova omrknout i Goethe, pitvala je madam Curie i atomový fyzik Hahn. Vyjmenovávat zástupy dalších oblouzněných by nemělo smysl. Nádherné ukázky zdejších stříbrných i jiných minerálů můžeme dodnes obdivovat v řadě významných světových muzeí, u nás v Národním muzeu či sbírce pražské VŠCHT (Vysoká škola chemicko-technologická). Ano. Uhádli jste. Pakliže jste dočetli až sem, musí vám být jasné, že v Jáchymově se nic obdobného nedochovalo. Proč taky, že?

V souvislosti s rozvojem mineralogického výzkumu rostl i podíl jáchymovských dolů, kterým přispívaly k rozmnožení sbírek Národního muzea v Praze. Již ve sbírce nerostů, založené při tzv. Inženýrské škole (založena 1718, reorganizovaná 1806), byly k vidění četné nerosty jáchymovského původu. Když byl v roce 1775 založen kabinet přírodnin při pražské universitě, jehož základy položil hrabě František Josef Kinský a Ignác Born, nařídila panovnice Marie Terezie, aby nejlepší „štuř“ z Jáchymova a českých dolů byly zasílány do tohoto kabinetu.

Velmi čilý vědecký život v Čechách nastal po založení Vlasteneckého muzea (později Národní muzeum). Mineralogie začala jako pomocnou vědu používat chemii, byla založena krystalografická škola a vyučování přírodopisu zavedené do škol produkovalo nové zájemce. Velké zásluhy o budování mineralogické sbírky Národního muzea měl hrabě Kašpar Sternberg, který muzeu nejenže věnoval svou sbírku (založenou jeho bratrem Jáchymem), ale ještě ji rozšířil zakoupením jáchymovské sbírky Lindackerovy. V roce 1827 zakoupil za 1 200 zlatých ještě sbírku minerálů od aktuára jáchymovského horního úřadu Františka Pešky, která zahrnovala jedinečné ukázky nerostů jáchymovské provenience. Císař František věnoval do muzejních sbírek svou sbírku jáchymovských proustitů „o váze 6 funtů, jaká se do té doby v Jáchymově nevyskytla“. V letech 1851-1852 rozšířil sbírky muzea novými nálezy z Jáchymova dvorní rada Sacher-Masoch, další dary poskytl jáchymovský horní rada Jiří Fritch.

Nepřetržitě obohacovala muzejní sbírky i jáchymovská c. k. Horní a hutní správa, která dokonce vystavovala soubor jáchymovských minerálů na Zemské jubilejní výstavě v Praze roku 1891. V Jáchymově samém měla Horní a hutní správa rozsáhlou a cennou sbírku, která

byla nepřetržitě doplňovaná až do konce II. světové války, kdy dosáhla počtu téměř 1 900 kusů.

Řada cenných sbírek jáchymovských nerostů ale vzala za své. Soukromou sbírku jáchymovského horního správce Františka Babánka získala na jaře 1896 Báňská akademie ve Freibergu, která ji rozprodala. Také sbírka horního rady Walthera s mnoha vzácnými ukázkami byla po jeho penzionování rozprodána. Od roku 1854 budoval sbírku nerostů jáchymovský německý spolek Montanischer Verein im Erzgebirge, která byla po rozpuštění spolku odezdána Horní a hutní správě. Rozsáhlou sbírku měl kontrolor jáchymovského berního úřadu Karel Heger a učitel v Hřebečné Jan Kriegelstein.

Na samém konci 19. století dosáhl schodek jáchymovských dolů 154 274 zlatých (1896), takže rakousko-uherské Ministerstvo orby se vši vážností uvažovalo o tom, že živořící doly, které zatěžovaly státní pokladnu, uzavře, a že se v Jáchymově přestane dolovat vůbec. Dolům nepomáhala ani prováděná propagace jejich produktů na různých výstavách, jichž se zúčastňovaly jak báňská správa, tak i majitelé dolů soukromých, přestože kvalita jejich výrobků byla na nich vždy oceňována.

Už roku 1854 dostaly jáchymovské produkty medaili na výstavě německých průmyslových výrobků v Mnichově. Rok nato získalo c. k. ředitelství státních dolů v Jáchymově na světové výstavě v Paříži medaili 1. třídy za pěknou expozici minerálů a výrobků jáchymovské uranové továrny, zejména uranové žluti. Kromě toho obdržel Richard Schreiber z Jáchymova čestné uznání za kolekci vzorků zajímavých minerálů.

Jáchymovské výrobky a minerály se objevily i na světové výstavě v Londýně (1862), na světové výstavě ve Vídni v roce 1873 byl Jáchymov zastoupen „*leštěncem stříbrným ze žíly Geister, stříbrorudkem klencovým, udivujícím velikostí svých krystalů, sternbergitem, rittingeritem se stříbrným kyzem a hematopyritem z nového výskytu, eliasitem, uranovou rudou, voglitem a jinými nerosty*“. Vystavovány byly i „*vizmutové a kobaltové rudy i ruda niklová ze žíly Prokop a Hildebrand*“.

Ředitelství jáchymovských státních dolů se účastnilo i výstav domácích, jako výstavy při prvním shromáždění horníků a hutníků ve Vídni v květnu 1858, výstavy v Teplících (1875), průmyslové a zemědělské výstavy v Chebu (1881, 1882), výstavy architektury a inženýrství v Praze (1898) aj.

V celých důlních dějinách Jáchymova se tak našel pouze jediný kolosální ignorant zdejších podzemních unikátů. Lidově demokratický socializmus. Že by se šutry mohli seriózně zaobírat generální tajemníci našich soudruhů, by snad nikoho ani ve snu nenapadlo. Ale že řídící tupce na báňských úřadech i ve vlastních uranových Jáchymovských dolech snad pro vrozenou stranickou omezenost ani ve snu nenapadlo, že by krásu a jedinečnost místních minerálů mohli uchovat pro příští generace, o něčem nelichotivém svědčí. Svalovat vinu na netečné soudruhy z Moskvy by byl pouze nesvéprávný alibizmus. Nebo snad byla třídním nepřítelem i krása a přírodní jedinečnost?

Proslulost jáchymovských nerostů už na samém dolovém počátku gradovala vyhledáváním tzv. handšejnů (handštánů), což byly ojedinělé přírodní výtvořky, resp. kusy stříbrných rud bizarních tvarů, připomínající např. biblické postavy, jejichž vlasy a vousy tvořily jemné stříbrné drátky. Nejednou byly zkrášlovány i jáchymovskými rytci mincovních razidel (řezači kolků). Zvláštní oblíbenosti nalezly u císařů Maxmiliána II. a Rudolfa II., kteří jich měli na Pražském hradě celou sbírku (dnes se tento soubor nalézá v Kunsthistorisches Muse-

proustit,
patrně nejkrásnější jáchymovský minerál
(2003)

um ve Vídni). I později byly věhlasnými místními štuferverky obdarovávány korunované hlavy.

Prvek stříbro necharakterizuje pouze vizáž svého času běžné mince nebo stříbrně kovový šperk. I průsvitný, rubínově červený krystal proustitu, tvoří ze 65 % právě tento drahý kov. Svého času očarovala i černá krása smolince, ze kterého se brousily ozdobné kameny do prstenů a přívěšků. Byl to však omyl. Po celoročním nošení se majiteli odměnil tím, že mu vypálil díru do těla.

Do dneška jsou v Jáchymově tu a tam objevovány nové a další nerostné druhy, mezi kterými se nezdívka objeví téměř neuvěřitelné kombinace stavebních částic, které bychom logicky spíše pokládali za produkty experimentálních laboratoří, než-li samotné Přírody. Není divu, že z jáchymovského ložiska bylo popsáno už více než 400 minerálů, což je z jedné lokality vůbec nejvíce na světě. Uvědomíme-li si, že jejich velká část byla popsána až po ukončení těžby (Guinnessova kniha rekordů dosud uvádí pouze 230 různých nerostů), to znamená, že se převážně jednalo o náhodné nálezy ze zarostlých hald (místní těžba skončila 1962), pak se ve vsí nahotě ukázala kvalita práce těch, co byli „při tom“, když se jáchymovské ložisko těžilo. Kdyby dnes existovala možnost projít se všemi vyraženými jáchymovskými štolami a odebrat vzorky, není vyloučeno, že konečné číslo by se přiblížilo i k půl tisíci.

V českých zemích se dlouho po Jáchymovu stala „hlavním městem“ mineralogického světa, a to dvakrát, už pouze Praha. Nejprve v době zvané rudolfínská, kdy se toto nové kulturní centrum renesanční Evropy stalo kolébkou vědecké krystalografie zásluhou Johanna Keplera, podruhé na konci 19. století, kdy zde byly německým chemikem a biologem Friedrichem Reinitzerem objeveny tzv. kapalné krystaly.

Shrnutí závěrem:

Varování!!! Nezačínajte se sbíraním kamenů. Je to silně návykové!

expozice jáchymovských minerálů a hornin

(muzeum Jáchymov, 2005)